

Conca d'Òdena

COMARQUES:	Anoia i Bages	
SUPERFÍCIE:	18.717 ha	
MUNICIPIS:	La unitat inclou, totalment o parcialment, els següents municipis: Argençola, Carme, Castellfollit del Boix, Castellolí, Copons, Òdena, el Bruc, Igualada, Jorba, la Pobla de Claramunt, Orpí, Rubió, Sant Martí de Tous, Santa Margarida de Montbui, Santa Maria de Miralles i Vilanova del Camí	

Figura 7.1 Conreus de seca, bosques als fons de vall, badlands i nuclis urbans caracteritzen la Conca d'Òdena.

Trets distintius

- Paisatge més o menys planer solcat per la xarxa fluvial, amb retalls de vegetació escadussera i amb zones cultivades tallant geomètricament l'espai i envoltant els nuclis compactes de població
- La vegetació està molt lligada als camps de cultiu i als cursos fluvials. Destaquen els alzinars amb dens sotabosc i fragments de vegetació de ribera
- Conca d'erosió excavada pel riu Anoia i els seus afluents, les rieres de Clariana, de Tous o d'en Maià, d'Òdena, de Castellolí i de Rubió.
- On manca vegetació el cromatisme és sobri, a causa del color ocre dels camps de seca i el color gris dels xaragalls
- Presència de galeres (margues blaves) en els talussos, que creen una imatge característica

- Els conreus que es mantenen són principalment de seca
- La infraestructura viària és notable i creua la unitat de banda a banda
- La superfície ocupada per polígons industrials i àrees de serveis és molt elevada
- La ciutat d'Igualada destaca com a centre urbà, que s'estén i connecta els nuclis urbans més propers
- Zona molt visible des de la rodalia
- Gran tradició d'indústries tèxtils i d'adobament de pells, actualment recordades al Museu de la Pell i amb edificacions encara existents al barri del Rec d'Igualada.
- Patrimoni modernista (industrial i civil) de la ciutat d'Igualada
- Contrast entre una zona organitzada per una àrea plana, oberta i sense cap relleu important i una altra zona amb destacats contrastos entre cingle i plana.

Figura 7.2 Mosaic paisatgístic al sector septentrional de l'unitat. Rubió.

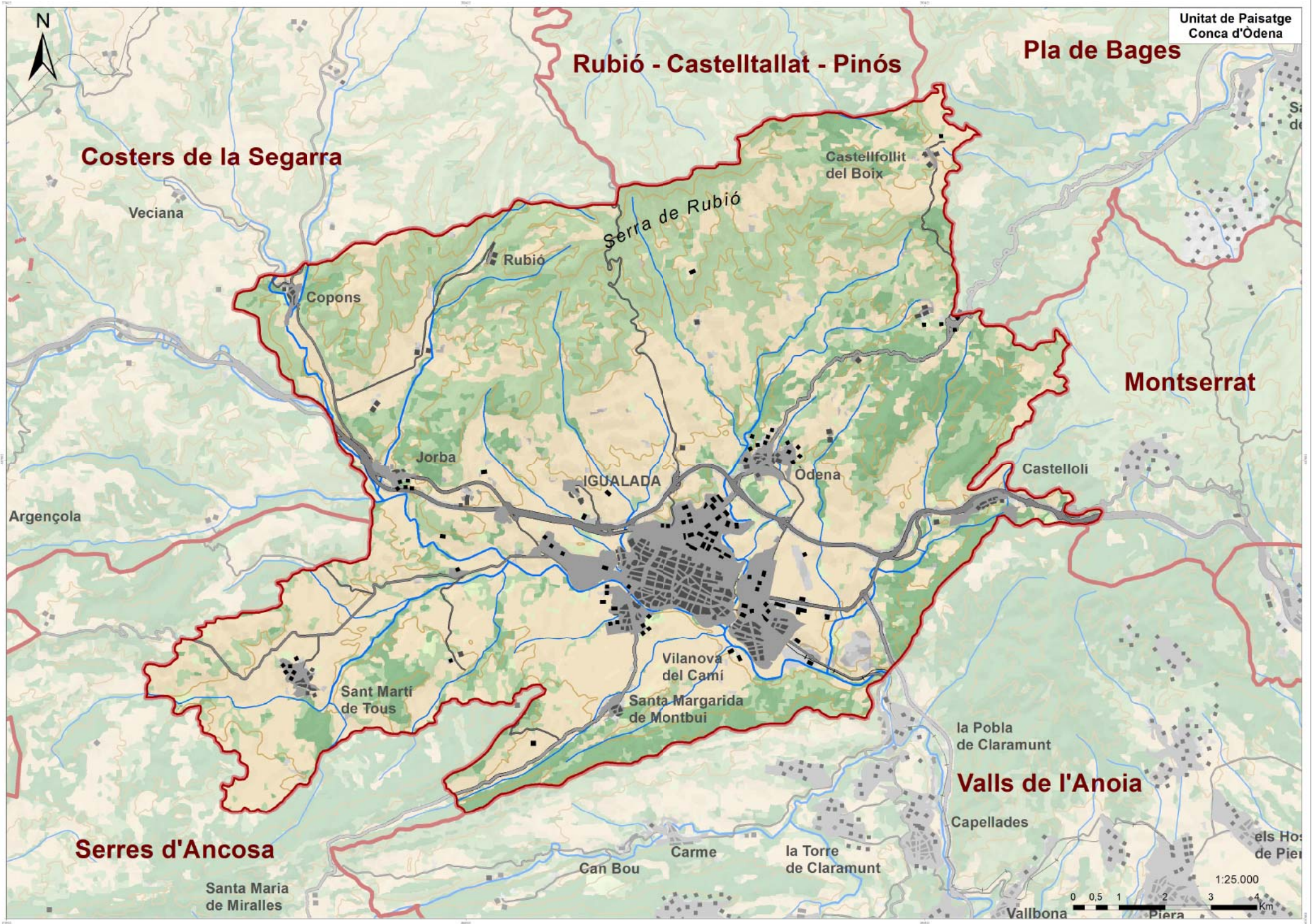
Figura 7.3 Plaça de l'Ajuntament. Igualada.

Figura 7.4 La serra de Rubió, partió entre la Conca d'Òdena, Serres de Rubió-Castelltallat-Pinós i Costers de la Segarra.

Figura 7.5 La silueta de Montserrat, límit de llevant, és sempre omnipresent a la Conca d'Òdena.

Rubió - Castelltallat - Pinós

Pla de Bages

Costers de la Segarra

Veciana

Castellfollit del Boix

Copons

Serra de Rubió

Rubió

Montserrat

Jorba

IGUALADA

Odena

Castellolí

Arganzola

Sant Martí de Tous

Vilanova del Camí

Santa Margarida de Montbui

la Pobla de Claramunt

Valls de l'Anoia

Capellades

Serres d'Ancosa

Santa Maria de Miralles

Can Bou

Carme

la Torre de Claramunt

Vallbona

Piera

1:25.000

0 0,5 1 2 3 4 Km

Elements naturals que constitueixen el paisatge

La Conca d'Òdena constitueix una depressió marginal o perifèrica de la Conca Central Catalana, amb una disposició dels materials simple i amb capbussament cap el nord-nord-oest que augmenta progressivament al apropar-se a l'extrem sud. La seva gènesi es produí al si de l'antic mar que ocupava la Conca Central: els sediments més fins arrossegats pels rius es dipositaven mar endins donant lloc a les roques calcàries i les margues que tant abunden a la comarca de l'Anoia. A causa del plegament alpi, aquest mar quedà tancat i es convertí en un gran llac que es va anar reduint, moment en que es van dipositar, entre d'altres, els guixos d'Òdena.

Figura 7.6 Vista de la Conca d'Òdena des de la Tossa de Montbui.

La unitat té una forma força circular envoltada per plataformes estructurals o costes gairebé horitzontals, constituïdes per materials més resistents a l'erosió, a conseqüència de la inclinació de les capes que determinen relleus dissimètrics de pendent abrupte cap a l'interior de la conca, i que estructurin altiplans que depassen els 500 metres: el puig d'Aguilera (626 m) al nord-est; les calmes de Rubió al nord-oest; les de Clariana (674 m) a l'oest; les serres de Miralles, de Collbàs i de la Guàrdia al sud, mentre que Igualada, al fons de conca, se situa a 284 m d'altitud. Paisatgísticament, el modelat suau sobre les margues d'Igualada contrasta amb les formes més abruptes que limiten la conca.

Morfològicament, es tracta d'una conca excavada pel riu Anoia al seu curs alt en les margues blaves del Bartoní d'origen marí (galeres), característiques de la zona (dipòsits de platja o illa barrera que adquiriran una potència de més de 1.000 m). Gràcies a l'erosió regressiva, l'Anoia, que abocava les aigües a la conca de l'Ebre, va remuntar la divisòria d'aigües que marcava la serralada Prelitoral,

Figura 7.7 Els materials sedimentaris tous de la Conca d'Òdena afavoreixen la formació de badlands i xaragalls, causants d'una important erosió.

traslladant l'escorrentia directament a la Mediterrània. Així, l'Anoia desplaçà la seva capçalera fins les margues meridionals de la Depressió Central, eixamplant-la posteriorment gràcies a l'existència de terrenys sedimentaris fàcilment erosionables. Aquesta erosió donarà lloc a la conca actual i sovint origina una gran concentració de xaragalls que modelen un peculiar tipus de paisatge (badlands). Resta al bell mig, com a tosal testimoni, el turó del castell d'Òdena (421 m alt.).

La xarxa hidrogràfica resta inclosa al curs mitjà de l'Anoia, riu que neix a la mateixa Depressió Central Catalana i que per tant mostra un règim molt irregular, lligat al caràcter mediterrani del clima.

El riu Anoia, a més, presenta un nivell de base (l'aiguabarreig amb el Llobregat) molt baix, fet que permet una forta activitat erosiva a tota la conca, especialment als indrets on dominen els materials tous, produint formes típiques d'abarrancament en badlands i relleus en forma de costers, que constitueixen turons que són el testimoni dels antics nivells de la Depressió Central abans de l'acció erosiva de la xarxa fluvial.

Els principals afluents del riu Anoia a la Conca d'Òdena són les rieres de Clariana, de Tous o d'en Maià, d'Òdena, de Castellolí i de Rubió.

La conca d'Òdena pertany al grup de climes de muntanya mitjana de serralada costera, amb una influència mediterrània que troba una esclatxa a l'estret de Capellades, palesa en el règim pluviomètric, amb estius secs i un màxim plujós a la tardor, seguit d'un altre a la primavera. L'altitud determina una disminució de la temperatura i un augment de les pluges al sector perifèric de la conca respecte a la plana interior; les pluges mitjanes oscil·len entre els 500 mm al fons de la conca (505 mm a Igualada), i els quasi 600 mm a les zones més elevades

de la perifèria, amb una distribució anual caracteritzada per un màxim equinoccial, amb un clar predomini de la tardor. Els hiverns són freds (5°C al gener a Igualada) i els estius calorosos (23°C a l'agost), amb un ampli contrast tèrmic interanual i diari. La forma de cubeta tancada facilita els règims anticiclònics i per tant els fenòmens d'inversió tèrmica, origen de les boires als fons de la conca i d'un augment de les gelades a l'hivern (44 dies a l'any a Igualada).

Figura 7.8 El riu Anoia al seu pas per la ciutat d'Igualada.

La coberta vegetal de la Conca d'Òdena és escassa, ja que predomina la plana conreada o urbanitzada, i també a causa de l'erosió dels vessants i talussos amb més pendent. La climatologia i la peculiaritat del substrat margós de la unitat condicionen el tipus de vegetació. En l'actualitat les formacions més abundants són les màquies, brolles, garrigues i prats de teròfits que en conjunt abasten vora del 30% de la unitat. Els espais amb coberta arbrada amb prou feines depassen el 14%. Tot plegat propicia que el cromatisme de la unitat sigui força apagat, dominen els colors grisos i ocres del sòl, i els tons verdosos de la vegetació no només són escassos sinó que, a més, es troben esmorteïts.

Les comunitats herbàcies són força abundants, conformen prats secs de teròfits en talussos i erms, on dominen plantes com el llistó (*Brachipodium retussum*) o la botja (*Dorycnium pentaphyllum*), acompanyades de petits matolls, com la farigola (*Thymus vulgaris*) o el romaní (*Rosmarinus officinalis*). En els camps de conreu, en els marges de finques i vora els camins, són freqüents les plantes

Figura 7.9 La vegetació de la Conca d'Òdena és fortament influenciada per l'activitat antròpica. Al fons, Puig Aguilera, en primer terme, herbassar en un camp destinat als cereals de secà. Òdena.

arvenses i ruderals, com la ravenissa blanca (*Diplotaxis eruroides*), el sarró de pastor (*Capsella burso-pastoris*) o la rosella (*Papaver roheas*). Les garrigues també resulten relativament abundants i, sovint, s'organitzen amb els mosaics de llistonars i matollars. Abunden cap al pla de les Maioles, pla de Rubió i, especialment, pla d'Ardesa, així com el sector de Farner, vora sant Martí de Tous. L'espècie més característica és el garric (*Quercus coccifera*), també apareix l'argelaga (*Genista scorpius*), l'arçot (*Rhamnus lycioides*) i, de manera escadussera, alguna savina (*Juniperus phoenicea*) i algun càdec (*Juniperus oxycedrus*).

Des del punt de vista de la vegetació potencial, la Conca d'Òdena es troba al punt d'unió del domini de l'alzinar mediterrani (*Quercetum ilicis galloprovinciale*) i del carrascar (*Quercetum rotundifoliae*). Les primeres comunitats les trobem a la banda sud, més termòfila i amb una humitat ambiental major, mentre que les segones apareixen a la

banda septentrional, de caràcter més continental. L'alzinar mediterrani apareix a la serra de Collbàs, a la serra de la Guàrdia, al coll dels Mollons i al puig d'Aguilera. Hi abunden l'aladern (*Rhamnus alaternus*) i el llentiscle (*Pistacea lentiscus*), així com peus de marfull (*Viburnum tinus*) i arboç (*Arbutus unedo*). El carrascar, al seu torn, es fa cap a la banda del pla de Rubió, Jorba i el pla de Magre, tot i que es troba molt fragmentat i força mal constituït; la seva presència es redueix a petits rodals d'escassa extensió. De manera escadussera, ara i adés, es compten alguns peus de roure; al torrent de Can Jorba i en localitats del puig d'Aguilera hi ha petits agrupaments de roures que, en cap cas, arriben a formar rouredes ben estructurades. A la banda sud l'espècie climàtica és el roure martinenc (*Quercus pubescens*) i a la banda nord el roure valencià (*Quercus faginea*) i el seu híbrid principal (*Quercus cerrioides*).

La pràctica totalitat dels alzinars i, especialment, els carrascars, es

troben poblats de pins que, com un cobricel, ocupen els estrats més elevats de les formacions arbrades. Cap a la banda meridional apareixen bones pinedes de pi blanc (*Pinus halepensis*), que formen masses compactes a la zona del bosc de la Creueta, en el terme de Castellolí, o cap a la banda de la Portella, a Santa Margarida de Montbui. Alguns dels xaragalls que solquen la unitat es troben poblats per peus joves de pi blanc. Cap a la banda nord i en sectors frescals creix la pinassa (*Pinus nigra*), que molts cops es troba acompanyada per peus de carrasca. Pel que fa a la vegetació de rius i rieres cal dir que estudis botànics del segle XVIII assenyalen la presència d'una rica vegetació de ribera (amb salzes, pollancre i àlbers) vora les ribes de l'Anoia i de les rieres principals. Actualment aquestes comunitats es troben molt malmeses i sovint apareixen suplantades per canyars d'*Arundo donax*.

Les espècies animals més significatives de la Conca d'Òdena són, també, les més cosmopolites. A les zones boscoses destaquen el senglar (*Sus scrofa*) i la guineu (*Vulpes vulpes*), així com l'esquirol (*Sciurus vulgaris*). Les zones obertes, i particularment els camps de conreu, són un bon hàbitat per al conill (*Oryctolagus cuniculus*) i la perdiu (*Alectoris rufa*), tot i que l'estructura territorial de la unitat, la fragmentació de l'hàbitat i determinades pràctiques agrícoles no faciliten que siguin animals gaire abundants.

Evolució històrica del paisatge

La Conca d'Òdena ofereix una de les pàgines més completes del poblament prehistòric català. A les terrasses de l'Anoia (Sant Jaume Sesoliveres) es descobrí una indústria lítica del Paleolític inferior de les més antigues del país. Altres troballes són a Torredenusa (Rubió) i al Saió (Santa Margarida de Montbui). S'ocuparen llocs planers propers als cursos fluvials, però encara no disposaven dels recursos necessaris per alterar el paisatge natural. Amb el Neolític arribaren els pagesos i la població es dispersà arreu, defugint del sector sud-est. Hi ha troballes a la Vinya de cal Pessetero (Castellfollit del Boix), a la balma de Torredenusa i la Vinya dels Rogers (Rubió), a Ca l'Enric d'Òdena, al Camp del Rector (Jorba), a la Fou i Biosca (Sant Martí de Tous) i a la Mallola (Santa Margarida de Montbui). Les noves maneres de viure degueren provocar petites illes en els espais forestals. La principal modificació es produí en resposta al canvi climàtic que va permetre el pas al sedentarisme amb el desenvolupament de l'agricultura.

Durant l'edat dels metalls es produí una explosió demogràfica. Una trentena de jaciments provenen de l'edat del Bronze, el doble que a la del Ferro. Tot i que estaven repartits homogèniament, es poden destacar certs sectors: a ponent i a migdia de Sant Martí de Tous; el nucli urbà d'Igualada; el sector dels Rovivals a Òdena; el sector de la Pobla de Claramunt i el sector de la Mallola-el Saió, a Santa Margarida de

Montbui, fruit del moviment migratori de pobles centreeuropeus coneixedors de la metal·lúrgia del ferro. És la primera immigració de la que es té constància a la Conca d'Òdena i la primera transformació important del paisatge natural. Aquesta immigració, afegida a la colonització grega i fenícia, va culturitzar les tribus autòctones donant lloc a la cultura iber, incorporant-la a les civilitzacions mediterrànies. Els ibers de la contrada formaven part dels lacetans, i tot i els nombrosos jaciments, no sembla que comptessin amb assentaments importants, entre els que destaca el del Vilar del Met (Vilanova del Camí). L'increment de la població significà un augment de la pressió sobre el territori, la qual cosa comportà una major superfície conreada, un augment de l'explotació dels recursos naturals per a la metal·lúrgia i també del consum d'altres materials lligats a la producció artesanal. La vegetació natural va patir el primer retrocés important des de l'estabilització climàtica postglacial.

Figura 7.10 Sant Miquel d'Òdena (1089) es troba avui a peu de carretera. Òdena.

La colonització romana va significar la coexistència amb els assentaments ibers, però també l'establiment de vil·les o explotacions agràries. De nou la Conca d'Òdena se'n mostrà afavorida, ja que hi ha una cinquantena de jaciments repartits a l'entorn d'Òdena. Els més destacats són el Vilar del Met (Vilanova del Camí), Montbui (Santa Margarida de Montbui) i la vila romana de l'Espelt (Òdena), que tenen

en comú la localització a les millors terres de les rodalies d'Igualada, una especialització en l'agricultura i l'establiment d'una relació econòmica amb el Camp de Tarragona. Alguns historiadors, basats en aquests indicis, assenyalen la possibilitat d'un assentament de certa entitat a l'Igualada actual o als voltants. L'establiment d'aquestes vil·les transforma els espais forestals de les zones planes en un mosaic de conreus intercalars amb fragments de bosc. L'economia entrà en circuits internacionals. Els productes tenien sortida atesa la comunicació amb la costa i els seus ports d'exportació, al que s'hi afegia la via romana que unia Barcino amb Ilerda. Durant el baix imperi la pressió sobre el territori va disminuir, ja que fins passada la conquesta comtal no tornà a aparèixer cap testimoni a l'entorn d'Igualada. Al Serrat dels Moros (Castellolí) aparegué una necròpolis tardoromana, que fou destruïda, i també es localitzà la necròpolis de Can Tard i la teuleria de Can Ripoll a Òdena.

Els visigots van succeir als romans, tot i que la seva petjada és difícil de localitzar. Resten mostres a Vilaclara (Castellfollit del Boix), al Pla de Rubió (Rubí) i a la Vinya del Tallaret (Òdena). Vilaclara seguí ocupada i Òdena recuperà el protagonisme. Tampoc resten testimonis de la presència sarraïna. Arribats a l'any 716, el seu domini s'instaurà a base de negociacions i pactes de capitulació que comportaven avantatges per a la població a canvi de tributs. Els primers anys d'ocupació la població degué mantenir-se. Només quan la conquesta prengué força, el caràcter fronterer de la contrada provocà el despoblament i desestabilització dels assentaments. L'any 801 els carolingis establiren la frontera seguint la vall del Llobregat i el Cardener. L'any 990 una important secada provocà un nou despoblament. Dels primers documents escrits es pot deduir l'existència vers l'any 1000 de bosc, àlbers, conreus a les terres planes, especialment al voltant dels rius, lledoners, prats i pastures a les zones altes, vinyes, horts i inclús una zona irrigada al nord-est d'Igualada. També existiren diversos molins i un trull o premsa de vi.

Entre els segles IX i XI l'avanç cristià fou lent i els territoris incorporats als comtats s'estructuraven en castells termenats que tenien la doble funció de pertànyer a una densa xarxa defensiva i alhora convertir-se en centre d'un terme on s'aglutinava la població. A finals del segle X i inicis del segle XI tota l'àrea ja s'havia distribuït en termes castrals on hi apareixen documentats els castells de Copons, Jorba, Òdena, Montbui, Clariana, la Maçana, Grevalosa, Argençola, Claramunt, Castellfollit del Boix, Maians, Castellolí, Tous i Rubió. El 978 és documentada Igualada (*Aqualata*) i el 1003 l'existència d'una capella permet suposar un poblament format segurament per masos dispersos, aprofitant la fertilitat del lloc, el riu Anoia i l'existència d'una cruïlla de camins. Al llarg dels segles XII i XIII, allunyat el perill sarraí i en ple funcionament del camí ral de Barcelona a Lleida, la contrada es repoblà, creant-se pobles protegits per atreure habitants (carta d'Igualada, 1235). El territori es sembrà de construccions romàniques, fruit d'aquesta febre de reestructuració administrativa i religiosa, que esdevenen unes fites noves en el paisatge.

Figura 7.11 Portal de la muralla d'Igualada.

L'any 1381 Igualada obtenia el privilegi de carreratge de Barcelona, fet que l'hi donà una funcionalitat comercial que condicionà la fesomia de la ciutat medieval que s'havia anat configurant entorn de les places Vella i del Blat, representant un estímul decisiu per a la demografia i les manufactures. La primera companyia drapera es constituí l'any 1282. Igualada es convertí en un centre neuràlgic i poblacional, la qual cosa comportà una nova transformació del paisatge en detriment del bosc, fins i tot aquell que no presentava prou garanties pel conreu. A partir de l'any 1340 es documenten indústries d'adobament dins les muralles.

Des de les zones elevades que encerclen la unitat es podia divisar tota una sèrie de petits pobles i la considerable extensió urbana d'Igualada. El paisatge inicià la dualitat urbano-rural. A mitjan segle XIV s'entrà en una etapa d'estancament amb la crisi baix-medieval: epidèmies, sequeres, mala qualitat del camps, plagues, riuades, rivalitats, guerres i la destrucció de bona part d'Igualada (1465). El paisatge pròpiament rural en principi aguantà millor la sotragada que l'urbà, però posteriorment fou més castigat i la misèria de molts pagesos els obligà a emigrar. Els camps patiren l'abandonament, en especial els de menor qualitat, cobrint-se de matollar. A finals del s. XV experimentà una lenta recuperació, alterada per nous brots epidèmics. Els gremis prengueren gran vitalitat (blanquers, assaonadors, sabaters, paraires) beneficiats a mitjan segle XVI per un nou corrent d'immigració.

Dels segles XVI al XVIII la contrada seguirà amb vitalitat, especialment Igualada, que rebrà un fort corrent migratori dels pobles agrícoles i secaners d'aquest territori, tot i les crisis internes i el bandolerisme. La indústria dels adobats de pells i dels teixits s'escampà i l'impuls de l'agricultura, amb nous cultius procedents del continent americà i en

especial la vinya, dotaran d'una notable prosperitat la Conca d'Òdena. El canvi més significatiu es va produir en el terreny industrial, amb la creixent diferenciació entre les activitats menestrals i industrials, que van produir un considerable augment de la producció gràcies a la incorporació al mercat peninsular i americà. Les indústries amb creixements més notables foren l'espardenyera i la barretera, però la tèxtil i la de l'adobament de pells són les que van condicionar decisivament l'especialització econòmica. A partir del 1770 es va establir la indústria cotonera i la d'indianes (estampats). Tot i la tendència positiva, també van existir contrarietats. La Guerra de Successió significà la pèrdua de privilegis per Igualada (1719) i a partir de la fi del segle XVIII el gremi de paraires entrà en crisi. També el bloqueig anglès

Figura 7.12 Allunyat dels eixos de comunicació i de la força hidràulica del riu Anoia, el sector septentrional de la unitat ha mantingut un caire més agrari que no el sector meridional. Rubió.

del comerç americà representà una greu paralització industrial. El paisatge del segle XVIII modificà sectors naturals per deixar pas als conreus que s'expandiren per tot els plans, especialment la vinya, l'ametller, el cereal i l'olivera. L'aglomeració urbana d'Igualada dominava la visió des de gran part de la unitat, impulsada pel creixement econòmic i demogràfic.

Al segle XIX, la Guerra del Francès comportà la mobilització d'homes, destruccions i tributacions que arruïnaren gran part de la població. L'escassetat d'aliments generada per l'alimentació de l'exèrcit es traduí en una epidèmia de fam que va provocar una mortalitat superior a la causada pel conflicte bèl·lic. Després d'aquesta guerra, la indústria

Figura 7.13 Vilanova del Camí, agost de 1956. Vol «Americà», SGE.

cotonera es convertí en la principal activitat productiva de manera que Igualada esdevingué un dels principals centres fabrils de Catalunya. Les poblacions properes a Igualada registren un fort creixement demogràfic. A meitat de segle, però, la indústria cotonera basada en la mà d'obra no s'havia renovat i va entrar en crisi, en contraposició a indrets que optaren per la mecanització per mitjà de l'energia hidràulica o el vapor. La xarxa ferroviària, vital per la nova economia, no arribà fins l'any 1893 (Igualada-Martorell), afegint-se a la manca de recursos hídrics. Tan sols es va mantenir la indústria d'adobament de pells gràcies al caràcter rudimentari que la va deslliurar de la mecanització i l'hi permeté beneficiar-se de mà d'obra excedent de la indústria cotonera i del peonatge agrícola, en part antics rabassaires afectats per la crisi de la plaga de la fil·loxera.

La ciutat d'Igualada cresqué impulsada per l'eufòria econòmica subsegüent a la Guerra del Francès i l'expansió urbana cap al nord rebé un impuls definitiu l'any 1847 amb un pla d'ordenació fins al llindar

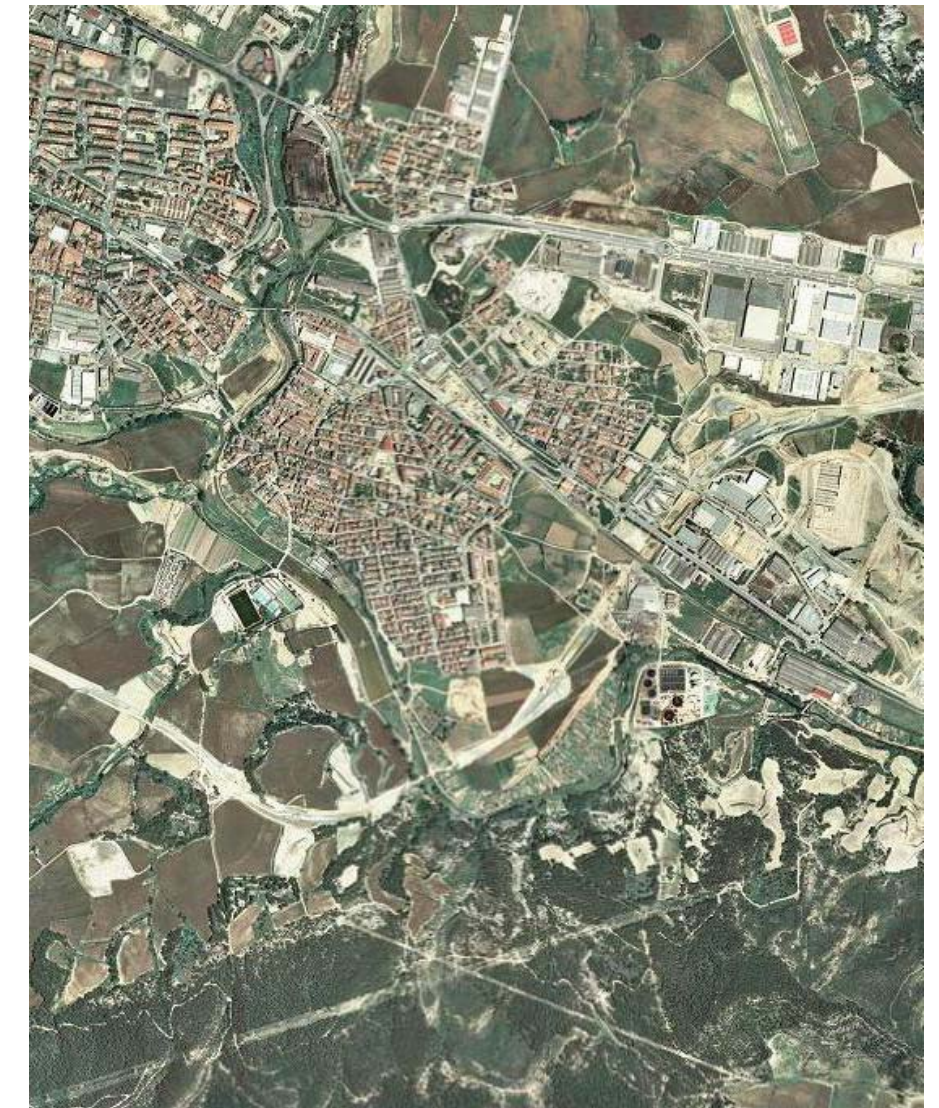

Figura 7.14 Vilanova del Camí a l'actualitat. Orfototo ICGC.

amb el terme d'Òdena. L'any 1859 s'iniciaren gestions i el 1925 se l'hi agregaren 600 ha procedents del terme d'Òdena. Alhora la vinya va conèixer extensions inusuals impulsada per la producció vinícola que ocupà el buit dels productors francesos. El paisatge entrà en una dinàmica antròpica on la ciutat d'Igualada anà cada vegada guanyant més protagonisme alhora que els nuclis no industrials anaren perdent població, especialment a finals de segle amb l'entrada de la plaga de la fil·loxera. Les vinyes només foren replantades en els terrenys plans i els cereals, els erms, el bosc i el matollar van ocupar gran part del territori de les antigues vinyes.

A principis del segle XX es va produir la mecanització de l'adoberia i la indústria la indústria tèxtil cotonera experimentà un salt qualitatiu coincidint amb una etapa d'intens desenvolupament industrial afavorit per la introducció de l'energia elèctrica, l'arribada del ferrocarril, la Primera Guerra Mundial i l'estat d'autarquia imposat pel règim franquista. A partir dels anys 1950 es crearen barris obrers que

concentraren la població migratòria, alguns construïts gairebé sense control urbanístic (Fàtima) i altres edificats per l'Obra Sindical del Hogar (Montserrat) o per promotors (Sant Crist). Als anys 1960 però, el fi de l'autarquia va significar una forta reculada per a l'indústria cotonera i el continu tancament de fàbriques, iniciant-se l'especialització en el gènere de punt, que ha esdevingut cabdal en l'actualitat, i un increment de la demanda de mà d'obra i de vivenda que es tradueix en noves extensions de la ciutat d'Igualada. Els nous habitatges s'edificaren a la zona del Poble Sec i al barri dels Set Camins, amb l'avinguda de Barcelona com a eix, però els elevats preus ja començaren a expulsar població cap als pobles veïns, que van aixecar nous barris en contacte amb Igualada. Algunes poblacions tradicionalment agrícoles, com Santa Margarida de Montbui, Vilanova del Camí o Òdena, es van veure afavorides pel desenvolupament industrial d'Igualada, instal·lant al seu terme indústries o enviant bona part dels seus habitants a treballar-hi, concentrant prop del 60% de la població comarcal (2001). Amb l'inici de la dècada de 1980 la unitat acusà amb força la crisi general, que una vegada remuntada deixà enrere la forta participació de la indústria en el percentatge d'ocupació en front del sector serveis. Tot i l'estancament o col·lapse d'Igualada a partir de finals del segle passat, el seu paisatge ha conegut diverses transformacions, com el canvi d'ubicació de l'estació que permeté l'eixamplament del passeig Verdguer o el més important procés de l'establiment del polígon industrial de les Comes, a la zona nord, que posteriorment també ha esdevingut zona residencial, i que es perceben com a dos teixits urbans en els que no s'ha resolt bé els encaixos. Els creixements urbans de Santa Margarida de Montbui i de Vilanova del Camí ja connecten amb el nucli d'Igualada formant una conurbació sense solució de continuïtat que dilueix els límits urbans i de pertinença, alhora que Igualada s'expandeix a tocar el seu límit per Sant Jaume Sesoliveres.

Figura 7.15 Can Macià, Òdena, antigament mas Rossinyol de Moragues, documentada almenys des del segle XVI. Fou restaurada vers 1940 i convertida en restaurant.

Paisatge actual i les seves dinàmiques

La Conca d'Òdena es percep com una zona més o menys planera solcada per la xarxa fluvial amb retalls de vegetació escadussera i amb zones cultivades tallant geomètricament l'espai i envoltant els nuclis compactes de població. Destaca també l'alt grau d'antropització i la presència d'Igualada com a ciutat central que sobresurt entre els altres nou nuclis de població. Des dels relleus que la circumden com les serres de Rubió, Miralles, Collbàs i Miramar i els cims del Puig d'Aguilera i el Turó de l'Avellana, es divisa molt bé la conca erosionada pel riu Anoia i els seus afluents.

Hi ha traces de vegetació natural als camps de conreu i prop dels cursos fluvials, pròpia de la zona mediterrània, constituïda per alzinars amb un sotabosc dens i bardisses espesses pròpies de les fondalades. La vegetació arbòria de ribera com salzes, verns i plantacions de pollanques i àlbers que resseguien l'Anoia i els seus afluents han desaparegut amb l'ús industrial del riu i amb l'ocupació dels rics terrenys per hortes i camps.

La naturalesa dels materials sedimentaris de la conca donen un color grisós present als *badlands* que es creen en els talussos de les vores dels cursos fluvials i que són força visibles des de les diferents vies de comunicació. El cromatisme quasi invariable de les zones boscoses

i dels xaragalls o galeres contrasta amb els canvis cromàtics estacionals dels camps de conreu.

A la Conca d'Òdena hi ha una gran varietat d'elements antròpics, a causa del caràcter planer de la unitat, la presència d'aigua i la seva localització estratègica. Aquests elements antròpics responen a la ruralitat de bona part del territori, amb elements dispersos, que evidencien una activitat de caràcter agropecuari. Aquestes activitats es preveu que presentin una minva superficial produïda per l'augment de les superfícies edificades i que, de manera associada, condueixin a l'aparició de canvis en l'economia i les estructures socials de les poblacions afectades.

Els cultius predominants són els de cereals que ocupen un considerable 42%. A les zones de regadiu properes als rius s'hi troben hortes, fruiters o altres conreus que requereixen rec. L'olivera, la vinya i l'ametller, cultius tradicionals, encara es mantenen en alguns punts. En aquesta zona encara perduren murs de pedra seca i algunes cabanes i basses remarcables. Les masies també s'han transformat amb l'aparició de la maquinària, amb la construcció de coberts i annexos que han canviat les seves fesomies però que indiquen una adaptació, de manera que es pot preveure una permanència d'aquest tipus d'ocupació del territori.

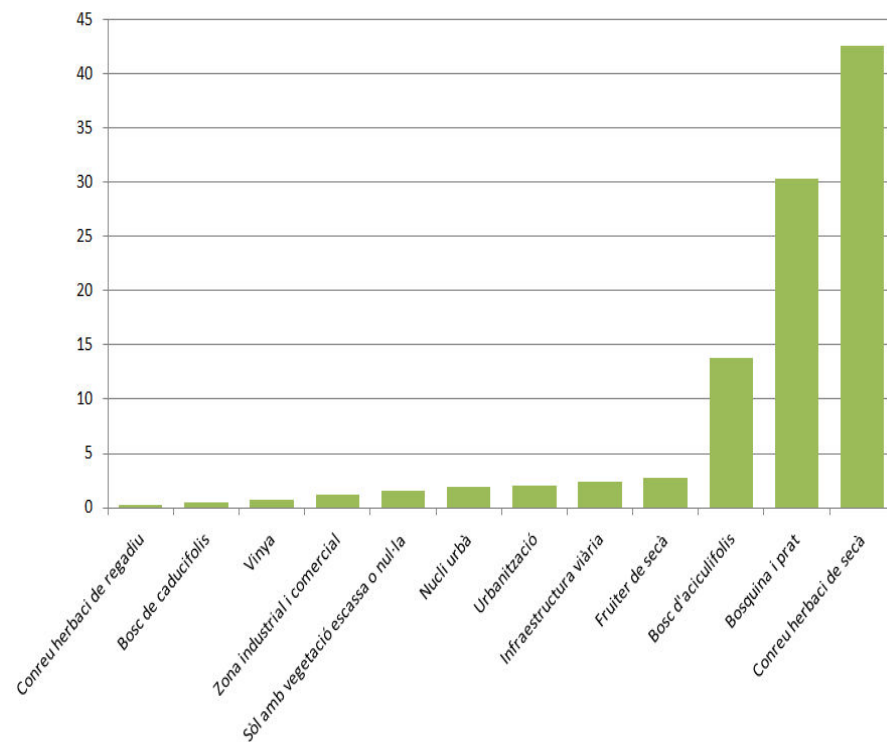

Figura 7.16 Polígon de naus industrials i comercials a Òdena.

Respecte les activitats agropecuàries, cal preveure el manteniment de l'estat actual, sempre que les condicions socioeconòmiques ho permetin. És probable que l'increment de superfícies urbanes es realitzi en detriment de terres de conreu, de manera que és previsible una disminució de la superfície agrària útil i, també, un canvi en la percepció de moltes zones rurals.

L'autovia A-2, que uneix Barcelona i Madrid per Lleida i Saragossa, pot considerar-se com l'espina dorsal de la unitat. L'antic camí utilitzat per arribar a l'Aragó i Castella, pel que discorre, és actualment un dels principals eixos viaris del país, qüestió que li atorga un alt grau d'influència en tots els sentits. Així, tots els municipis pels quals transita aquesta autovia, o que hi són propers, han vist progressivament com polígons industrials, logístics i grans superfícies comercials s'hi han instal·lat en les proximitats. De la mateixa manera, la connexió entre aquesta autovia i la resta de la xarxa de carreteres ha propiciat un augment de la superfície urbanitzada dels municipis més petits, especialment els del sud, amb la proliferació d'urbanitzacions per a primeres i segones residències.

Per altra banda una xarxa de carreteres comarcals comunica els diferents nuclis urbans amb la ciutat d'Igualada i amb les unitats veïnes. Igualada està creant una extensa xarxa urbana que pot absorbir poblacions properes com Vilanova del Camí, Òdena, Santa Margarida de Montbui i fins i tot La Pobla de Claramunt.

Gràfic 7.1 Gran usos i cobertes del sòl. Font: elaboració pròpia a partir de la cartografia d'usos sòl i cobertes del sòl de l'ICC.

En aquest sentit, en diversos nuclis de la Conca d'Òdena, la instal·lació de naus industrials i comercials al llarg de les principals vies de comunicació que hi accedeixen, ha provocat la proliferació de carreteres-aparador. La transformació més intensa s'ha produït a les carreteres d'accés al nucli d'Igualada (pel nord amb Sant Maure i per l'est amb Vilanova del camí). Aquesta proliferació de naus industrials juntament amb els creixements urbanístics, fan que la ciutat d'Igualada esdevingui un continu urbà amb els nuclis de Sant Maure, Vilanova del Camí i Òdena.

Un altre element nou del paisatge és la infraestructura de l'aeròdrom d'Igualada-Òdena. Les activitats que se li associen (vol sense motor, ultralleugers, globus aerostàtics, fira i festival aeri, etc.) faciliten la possibilitat de conèixer la unitat des de l'aire.

A la zona de la serra de Rubió en els últims anys s'ha instal·lat i ampliat el parc eòlic de la Serra de Rubió II, amb un total de 50 aerogeneradors per a l'aprofitament de l'energia eòlica. Cal destacar la nova condició de fites en el paisatge d'aquestes instal·lacions, que transformen la percepció dels fons escènics de la serra de Rubió.

Entre aquesta diversitat d'infraestructures, també es pot esmentar l'embassament de Tous, que té un sistema de regulació que permet fer ús de l'aigua pel regadiu i a l'hora garantir un cabal ecològic capaç de mantenir la flora i fauna autòctona de la riera de Tous. Es va construir amb una capacitat d'1,3 hm³ amb l'objectiu de regar 400 ha de superfície de terres de conreu, que finalment es va reduir a poc més de 100 ha. L'embassament mai va arribar a funcionar de la manera com es va projectar, i tampoc va tenir un aprofitament constant. Durant l'any 2008 i part del 2009 es van detectar pèrdues d'aigua al peu de la presa, que varen obligar a buidar-lo per seguretat al 2011. Finalment, al 2014 es van solucionar els problemes de les filtracions i es van tornar a baixar les comportes.

Els nuclis de població, que suposen gairebé un 2% de la superfície de la unitat, es van consolidar a partir dels segles XI i XII. La presència d'aigua va permetre el cultiu i l'establiment de molins i posteriorment de la indústria de l'adob de pells. A Igualada s'hi afegeix després la indústria tèxtil, especialment del cotó, i la dels gèneres de punt, per això hi ha un ric patrimoni de tipus modernista en edificis civils i industrials que responen a una època de fort creixement industrial.

Figura 7.17 Igualada, la ciutat central, destaca entre els altres nuclis de la unitat.

Actualment la ciutat d'Igualada s'ha reconvergit en un centre important de serveis i en decaure la seva indústria va potenciar el seu paper de punt logístic en una autovia important. A altres zones del nucli, al barri del Rec, antigues fàbriques tèxtils i adoberies que no són productives actualment s'estan rehabilitant i reutilitzant a altres usos comercials o culturals. Aquests edificis estan considerats com un valor patrimonial, històric, artístic, estètic i identitari. La creació de nous parcs i zones verdes són una mostra de la voluntat de reconversió de l'espai urbà.

Pel que fa a les extensions urbanes, els assentaments urbans de Santa Margarida de Montbui, Òdena i Vilanova del Camí són els que tenen una major extensió de sòl urbanitzable. Tot i les previsions del Pla director urbanístic, després dels efectes de la crisi immobiliària del període 2008-2013 i de l'important nombre d'habitatges i solars buits, no sembla que la dinàmica a mig termini sigui la de delimitar sectors de creixement nous. La transformació més important es preveu en el sòl urbanitzable ja existent. En aquest sentit, caldria que la urbanització es fes prenent com a referència els elements estructuradors de l'espai obert i que la imatge del front urbà, des de l'exterior, establis relacions de continuïtat morfològica amb l'entorn.

En relació amb els polígons d'activitat econòmica, aquesta unitat de paisatge destaca per la gran àrea que, de manera més o menys contínua, s'estén pels municipis d'Igualada, de Santa Margarida de Montbui, d'Òdena, de Vilanova del Camí i de la Pobla de Claramunt. Actualment, com a resposta a la conjuntura econòmica desfavorable (dels anys 1990 en endavant) es treballa per a potenciar un escenari que afavoreixi la creació de noves empreses, productes i serveis. Aquest escenari de futur se centra, entre altres qüestions, en millorar la imatge conjunta dels polígons, en remarcar la disponibilitat de sòl industrial i en destacar l'elevat grau de centralitat d'aquesta unitat. En aquest sentit, doncs, s'espera la correcció dels elements que conformen els entorns físics dels polígons preexistents, la implantació de noves empreses però, també, el desenvolupament de nous polígons d'activitat econòmica. Cadascuna d'aquestes actuacions hauria de millorar, unificar i garantir la integració en el lloc dels polígons industrials tan pel que fa als espais lliures vertebradors com al projecte arquitectònic.

Expressió artística del paisatge

A la unitat de la Conca d'Òdena, la ciutat d'Igualada encapçala la producció de textos literaris inspirats en el paisatge. Josep Pla defineix així la ciutat: «Igualada és una població molt agradable. És una ciutat industrial, treballadora, urbanitzada, moderna i simpàtica» (Pla, 1971).

Aquesta impressió ja es reflecteix en textos més antics com recorda Lluís Casasses a la seva obra *Fires i mercats de Catalunya* (2000), i cita a Zamora: «Igualada està situada en el llano, cercada este de montañas de yeso. Las calles, así de la villa como del arrabal, son

anchas, derechas y largas, siendo por el todo una de las poblaciones que están en mejor estado en Cataluña. Se distinguen la Rambla y alguna otra por su anchura y hallarse aquella plantada de árboles. Continuamente se fabrican casas, mejorándose el pueblo notablemente» (Zamora, 1973). Pel que fa a la preponderància de la ciutat dins la unitat, Josep Iglésies l'explica en clau geogràfica amb

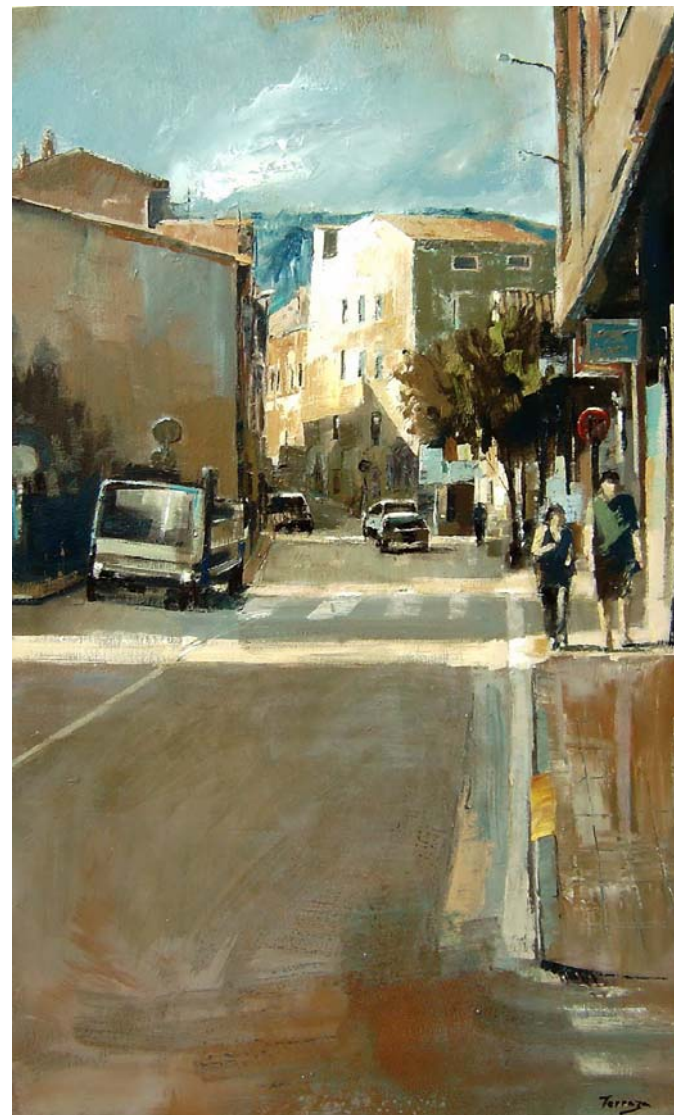

Figura 7.18 Vilanova del Camí de Ricard Terraza.

aquestes paraules: «Igualada fa també una funció mercadera encarada exclusivament a la comarca que presideix. Aquesta funció és la que ens interessa remarcar i, lluny d'ésser la menor, és l'essència bàsica que ha fixat la ciutat i l'ha feta capital natural, sorgida sense triar-la ningú [...] Mentre el cercle de muntanya que formen la conca subsisteixi i tanqui terres útils i estotgi pobles, els habitants de la rodalia acudirán a Igualada a vendre i a comprar» (Iglésies, 2002).

El poeta Joan Llacuna i Carbonell va néixer a Igualada el 1905, en el si d'una família de petits adobers. En la seva obra és especialment important el record nostàlgic dels anys de la infantesa i els records de la ciutat i del seus afores. Així, el passeig Verdaguer, indret emblemàtic i urbanísticament significatiu del paisatge urbà d'Igualada, es evocat per Joan Llacuna en aquest fragment d'una melancòlica poesia:

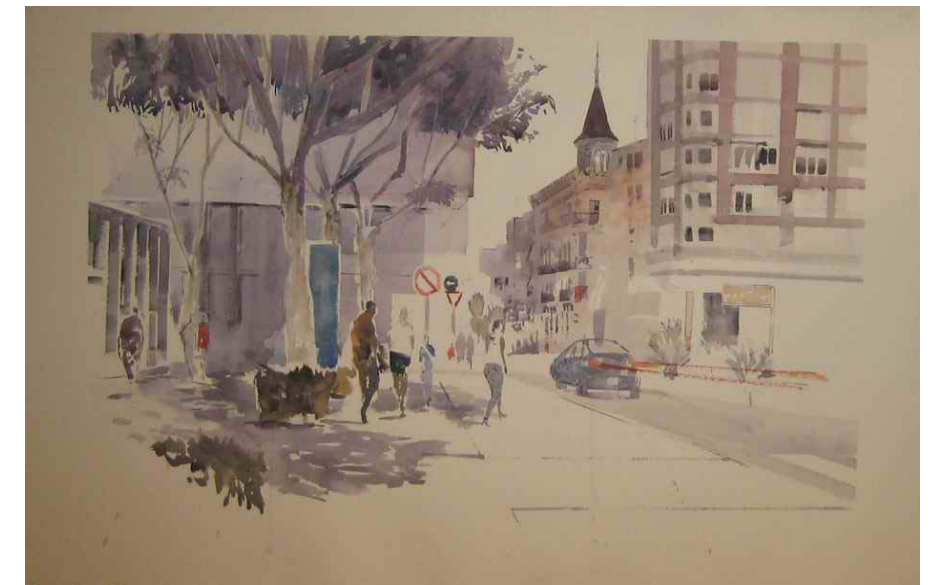

Figura 7.19 Igualada de Xavier Gabriel Puiggrós. Aquarel·la sobre paper en fusta.

«Deixeu que toquin les campanes;
el seu ressò m'evoca la infantesa.
Sento olor de baladres i llorers;
revolen pel Passeig
celestes melodies.
Serà la Primavera que retorna?»
(Llacuna, 2005)

El mateix autor dedica una poesia al paisatge d'Igualada, on transmet una impressió molt personal; desigualtat i nuesa de la seva estimada terra, vista des de la Tosa de Montbui:

«Desagençat, nudíssim,
auster i desigual
paisatge d'Igualada.
Somrius amb tos ulls verds,
somrient-te, però, els teus ulls verds.
Desenjojada i nua, terra meva!»

(Llacuna, 2005)

Per altra banda Joan Llacuna escriu un poema força minimalista, amb referències a la Tossa i a la llegenda de la senyora de Tous, però també amb referències a elements com vinyes, torrents, oms, pollancre o arbres fruiters, que en conjunt desvetlla una imatge força amable del paisatge de la Conca d'Òdena, amb expressions com:

«Mira, mira / el carrilet com bufa
i omlle de fum negre / les vinyes i els torrents.
-Mira el petar de dents / de les fulletes d'om...
les oliveres / els ametllers
i les figueres/ bordes.
- I les pruneres / els magraners
i les nogueres / gordes.
-Si les nogueres /no fessin nous,
què menjarien/ les Senyores de Tous?»
(Llacuna, 2005)

En relació amb el paisatge més idealitzat de la Conca D'Òdena, és remarcable el primer fragment del poema de Dolors Montserdà «Lo tresor d'Igualada» en referència al Sant Crist de la basílica de Santa Maria, també lloat en el famós poema de Jacint Verdaguer de caire essencialment religiós. En canvi la poetessa, en el seu cant a la sacra imatge, d'antuvi situa paisatgísticament la ciutat que l'acull:

«Joiell del Paradís,
bella Igualada,
Déu t'enriquí amb cel pur,
amb camps i obagues,
amb fruits i oreig suau
i flors galanes.
Cobertes de vinyars
tens les muntanyes,
brollant al teu entorn
fonts regalades,
on s'ouen rossinyols
que alegren l'ànima».
(Montserdà, 1899)

Entre els literats actuals cal destacar la figura de l'escriptor igualadí Antoni Dalmau i Ribalta, fundador i director de la *Revista d'Igualada* i autor de llibres d'assaig i novel·les, entre les quals, *Capsa de records* (1995), situa la seva acció a la ciutat d'Igualada. En l'article «Igualada com a paisatge literari», Dalmau cita alguns dels autors que han escrit sobre el paisatge de la ciutat i dels entorns, entre altres, els poetes igualadins Jaume Boloix i Canela i Joan Serra i Constansó.

També Xavier Benguerel, l'any 1930 va publicar a la *Revista d'Igualada* un poema titulat «Oda minúscula a Igualada», on expressa una vivència molt significativa del paisatge industrial de la ciutat :

«Arribo als teus carrers on brunzen les abelles
de les màquines. Passa un aire olorós
de cuir masegat entre les mans vermelles
d'anònims treballadors,
de gent que viu arrecerada al Noia,
amb ritmes de motor a dins el pit,
amb un bleix de dolor i extremiments de joia
i amb un eixam d'estrelles cada nit».
(Berenguer, 1930)

Finalment, un altre autor que descriu el paisatge urbà d'Igualada és Emili Teixidor (1933-2012). A la novel·la *Pa Negre*, publicada l'any 2003, retrata l'escenari de la ciutat dels anys 1940. Des de les finestres de l'escola Pia el protagonista descriu una ciutat de fàbriques i una burgesia que viu orgullosa la reconstrucció.

Valors en el paisatge

Un dels **valors naturals** més remarcables de les Comarques Centrals és la presència de badlands, una forma del relleu de les roques toves argiloses i margoses caracteritzada per la formació generalitzada de xaragalls i d'interfluvís. En són exemples un sector força gran a la Conca d'Òdena, entre Sant Martí de Tous i Castellolí, de gran contrast visual. Per una altra banda, cal fer referència al Gorg Salat, una petita zona humida del municipi de Copons que destaca pel seu bon estat de conservació i pel fet de trobar-se en una àrea predominantment de secà.

En relació amb els espais protegits, cal citar la presència reduïda de tres espais inclosos dins de la Xarxa Natura 2000: un petit sector de la riera de la Goda (a ponent de Sant Martí de Tous), un reduït sector del

LIC Sistema prelitoral central (al sud de Sant Martí de Tous) i una petita porció de la riera de Clariana (a ponent del municipi de Jorba). La Tossa de Montbui i Sant Procopi-els Mollons són dos espais d'interès geològic que testimonien l'antic mar interior i les formacions coral·lines que es desenvoluparen a la Conca d'Òdena durant l'Eocè.

Els **valors estètics** de la Conca d'Òdena deriven fonamentalment del contrast entre la plana agrària, oberta i sense cap relleu important, i l'entorn d'aquesta on hi ha un contrast destacat entre cingle i vegetació i terrer i vegetació.

Per altra banda, a la unitat hi ha zones arraconades en les que perdura una combinatòria de conreus, boscos, petits nuclis de població i molt poblament aïllat, de valor estètic. Així mateix, la presència de torrents i rieres, que han excavat formes capricioses en el terrenys tous, amb la vegetació de ribera, dona lloc a racons amb un valor estètic afegit pel contrast que representen en un paisatge globalment de terres aspres i de secà. A més, tot l'àmbit destaca per l'abundància de construccions de pedra seca.

Cal esmentar la boira que també afecta la Conca d'Òdena. Aquest fenomen estèticament molt significatiu, és producte de condicions

Figura 7.20 Els conreus herbacis de secà a Òdena ofereixen un gran valor cromàtic a la Conca d'Òdena amb el contrast entre estacions seques i estacions humides.

Figura 7.21 Estació humida al sector septentrional de la Conca d'Òdena.

atmosfèriques estables, sense intercanvis verticals d'aire als indrets on el relleu afavoreix l'estancament de l'aire. La inversió tèrmica provoca a les contrades més baixes una boira persistent durant el mesos hivernals i un descens de les temperatures mínimes.

També relacionat amb els valors estètics, cal destacar que el nucli de Sant Martí de Tous ha conservat les fileres arbrades o plantacions d'alineament que històricament emmarcaven la seva entrada, i que Igualada conserva un passeig arbrat al mig de la ciutat (passeig Verdaguer). Aquests elements vegetals fan d'espai de transició cap a l'interior de les poblacions i incrementen la qualitat del paisatge dels entorns on s'ubiquen.

En relació amb els **valors històrics**, el paisatge rural de la Conca d'Òdena presenta una trama viària d'arrel històrica de traça menuda però molt capil·lar, que relliga els nuclis de població, amb una integració harmònica amb el paisatge.

També cal destacar la ciutat d'Igualada, la qual forma part del Camí de Sant Jaume en el tram del recorregut que surt de Montserrat. El conjunt històric artístic més important de la ciutat és l'església de Santa Maria (l'església Gran), originària del s. XI, tot i que l'actual edifici data bàsicament del s. XVII. El nucli històric, situat al voltant de la plaça porxada de l'Ajuntament, conserva carrers, passatges i travessies d'origen medieval. La ciutat també té edificis modernistes (Cal Franquesa, Cal Ratés, Cal Sabater) que denoten la importància històrica de la burgesia industrial. L'asil del Sant Crist es troba al Pla de Sant Agustí, una de les àrees d'expansió urbana, i ocupa una illa sencera. Es un dels elements més singulars d'Igualada per les dimensions i exuberància arquitectònica. Es va començar a construir l'any 1931 amb línies bàsiques pròpies del modernisme.

D'altra banda, el barri del Rec d'Igualada és el símbol del seu passat industrial. Aquella prosperitat ha desaparegut però ha deixat el millor llegat: un patrimoni arquitectònic que pot esdevenir clau per al futur de la ciutat. Les velles fàbriques i adoberies, el canal del rec, els carrerons que puguen i baixen, els contraforts, les pedres, tot això forma un conjunt històric amb una personalitat tan accentuada que es converteix en un valor afegit per a Igualada.

Santa Margarida de Montbui, és un municipi amb grans valor històrics i riquesa patrimonial. S'hi troben restes dels pobladors ibers al massís de la Tossa, el jaciment d'una vila rural romana i una ermita preromànica (Santa Maria de la Tossa) i una torre de defensa medieval, al cim. Altres elements patrimonials destacats són el Palau dels Comptes de Plasència (la Casa Gran) i l'església de Santa Margarida al nucli antic i, l'església de Santa Anna al Saió.

Figura 7.22 El castell d'Òdena presideix el poble, esmentat ja el 986.

El castell de Sant Martí de Tous, considerat monument d'interès pel seu valor arquitectònic, conserva la torre intacta. Des de l'interior del castell s'accedeix a la capella, actualment d'ús privat, sota la qual hi ha una cambra de doble volta i un llegendari passadís, que té l'entrada ensorrada.

Altres llocs propers d'interès són l'ermita de la Mare de Déu de Sentfores i la petita església romànica de Santa Maria de Roqueta vora les restes del castell de Roqueta. Especialment interessant és la ruta de les cabanes de pedra seca, que darrerament es promociona a la localitat i que permet descobrir algunes d'aquestes edificacions que, juntament amb els murs de pedra seca, configuren bona part dels paisatges rurals de Catalunya. Entre altres, a la zona es poden veure la cabana de la casa Gran, la de Ca la Quica, de Cal Brufau o la de l'Auberada.

La població de Jorba, conserva l'església parroquial de Sant Pere d'estil gòtic tardà (1551-1558), d'aspecte auster i un cert aire de fortificació. Un altre edifici rellevant és l'església romànica de Santa Maria de la Sala. Als afores, una construcció civil interessant és el pont del Comte d'Aranda construït al s. XVIII i que va permetre que el camí ral entre Barcelona i Lleida salvés la riera de Rubió.

En el poble de Copons, situat en l'antic camí reial de Calaf, l'església parroquial de Santa Maria, inicialment una construcció romànica, data de finals del segle XVIII i consta d'una nau de grans proporcions i un campanar octogonal.

Rubió, amb vestigis de la cultura megalítica com són el dolmen dels Tres Reis o el sepulcre de les Maioles, conserva un conjunt patrimonial rellevant constituït per l'església de Santa Maria, un edifici d'aspecte fortificat amb una torre-campanar i un baluard. També són remarcables algunes masies com la del Mas de Pedrafita, construïda als segles XVI i XVII, que té adossada una capella romànica, o la Casa Berenguer, un edifici amb estructura de masia i elements modernistes incorporats.

L'antiga església parroquial de Sant Pere de Castellfollit del Boix, situada prop del castell i actualment restaurada, és d'estil romànic (s. XI) transformat als segles XIII, XVI i XVII. Vora la població hi ha l'església i la caseria de Santa Maria del Pla, al lloc on hi havia una església romànica (s. XIII), i a la serra de can Torre, les ruïnes de l'església preromànica de Sant Miquel de Grevalosa.

Al centre de la unitat, en terme d'Òdena, la romanització hi va deixar empremta com demostra l'excavació de la vil·la romana de l'Espelt habitada des dels segles II-I aC, que estructuraria una unitat de producció agrària, amb activitat agropecuària, així com la del jaciment de la teuleria tardoromana de Can Ripoll dels segles IV-VI aC, dedicada a la producció de teules i maons.

La repoblació cristiana va donar lloc a la construcció de castells termenats com el castell d'Òdena situat sobre un tossal de guix, i del que en resta la torre de planta poligonal d'onze cares i un alçat lleugerament piramidal. Altres llocs d'interès són la senzill i elegant capella romànica de Sant Miquel d'Òdena edificada al s. XI i la restaurada església romànica de Sant Bernabé del s. XII

Un exemple de patrimoni industrial el trobem al nucli d'Òdena, on prop del castell es conserven dues instal·lacions (forns de coure el guix) de la pedrera de la «Productora», vestigi de la importància que va tenir l'explotació d'aquest mineral com una de les principals activitats industrials de la Conca d'Òdena en els segles XIX i XX.

A Igualada el Museu de la Pell ocupa actualment dos edificis industrials reconvertits i reutilitzats amb una nova visió sociocultural, esdevenint un important **valor social** d'aquest paisatge. Cal Boyer és una antiga fàbrica tèxtil cotonera del finals del s XIX i Cal Granotes es una adoberia

construïda el s. XVIII. Ambdós edificis conserven estructura i elements propis de la seva original funció. També a la ciutat es pot visitar El Museu del Traginer.

Moltes poblacions veïnes han crescut a remolc d'Igualada fet que els ha comportat reptes de desenvolupament i noves remodelacions urbanístiques, com la posada en marxa del projecte «Defensa del riu Anoia», que a Vilanova de Camí ha transformat tota la zona del riu per convertir-la en un espai destinat al lleure i a l'esport.

En relació amb els **valors productius**, la ruralitat de moltes contrades de la unitat manifesta la convivència de les activitats agrícoles i ramaderes amb el procés d'industrialització. Un producte original de Castellfollit del Boix són les mongetes, conreades a la població des de fa segles. A la zona d'Òdena es manté una activitat agrícola de secà amb conreus de cereals, oliveres i vinyes. Compta amb un important centre elaborador de cava com són les Caves Bohigas de can Macià. A moltes cases de pagès encara es fan els seus vins, misteles, ratafies, quines, etc. També la ramaderia en general es present a la unitat amb granges d'aviram, conills, porcí, oví i cabrum.

Les carreteres, els carrers i els camins també tenen un valor productiu de caràcter turístic pel fet de ser eixos de percepció i de coneixement del paisatge. De tots els itineraris d'interès paisatgístic destaquen les rutes turístiques de descoberta del paisatge urbà i les del paisatge rural. En relació amb el paisatge urbà, a Igualada hi ha la ruta que discorre pels barris adober i el Rec, escenaris del patrimoni industrial de la pell. En relació amb el paisatge rural, per exemple, hi ha la ruta en cotxe «l'Alta Anoia, l'encís del mon rural», que en part discorre per municipis de la unitat (Rubió, Jorba i Copons).

També té un valor productiu i econòmic l'Aerosport, la fira d'aeronàutica esportiva que cada any, des de 1993, té lloc a les instal·lacions de l'aeròdrom d'Igualada-Òdena, i així mateix altres esdeveniments que se celebren a la ciutat d'Igualada, com «el «Rec.0 Experimentals stores», que des de 2009 transforma les antigues adoberies del barri del Rec en espais de moda i cultura; el Festival internacional Zoom de ficció televisiva, des de 2009, i l'«European Balloon Festival», una concentració internacional de globus aerostàtics des de 1997.

Els **valors simbòlics i espirituals**, a la unitat estan bàsicament vinculats a determinades tradicions i festes molt populars, tant a nivell de viles, barris com de llogarets. Són senyals d'identitat local i alhora en el seu conjunt aglutinen la població de la zona, integrant el poblament més rural i aïllat. Processons, misses, aplecs i festes dedicades als sants patrons, es mantenen junt a les activitats més lúdiques i culturals. Juntament amb aquests valors religiosos tradicionals, també cal recordar el compromís d'alguns sectors de l'església arran de les problemàtiques socials creixents que la industrialització va comportar.

Figura 7.23 Vista parcial del Museu de la Pell d'Igualada, que ha donat valoració social a unes instal·lacions industrials fora d'ús.

A la Conca d'Òdena es poden destacar diversos valors simbòlics relacionats amb la mateixa toponímia dels llocs, i que sovint es relacionen amb elements paisatgístics.

Sobre la formació d'Igualada s'explica una llegenda d'interessant base geogràfica. Antigament la Conca d'Òdena s'estenia en un immens estany d'aigua que conformava la unió de la muntanya del Castell de Claramunt i la muntanya dels Tres Mollons. Un pagès va demanar ajuda al diable i aquest li digué que es faria càrrec de tot mentre li manés feina però que si no li prendria l'ànima. No sabent que més manar-li se li ocórrer ordenar al diable que dessequés el gran estany i això ho va fer traient grans pedres i terres que van formar la muntanya dels Tres Mollons. A l'escut de la ciutat hi ha pintades unes aigües, en record de quan el lloc era un estany.

Pel que fa a Santa Margarida de Montbui, una llegenda explica que el nom de Montbui prové d'un bou d'or que està enterrat al cim de la Tossa i que era l'ídol dels ibers de l'indret. Una altra llegenda diu que per conquerir el castell de la Tossa en plena ocupació musulmana, els cristians de les terres de Montbui van encendre unes torxes lligades a les banyes dels bous en plena nit i així els sarraïns van marxar creient que eren atacats per un gran exèrcit.

A Sant Martí de Tous la llegenda de la cérvola blanca evoca paisatges reals i imaginaris amb balmes, cingleres i espadats, densa vegetació i aigües netes, inspirades en el fet que la Fou és en realitat un barranc de vegetació ufanosa amb parets de pedra calcària de la riera de Tous.

Figura 7.24. Capella de la Mare de Déu de la Mercè. Òdena.

Aquest saltant crea en el seu recorregut una sèrie de tolls i rierols conformant un paratge humit dins una zona de secà.

La gran quantitat de coves que l'aigua ha anat formant en les roques al voltant de la Fou fonamenta llegendes que han deixat empremta en els noms dels llocs com ara la cova del Diable, que és la balma on diuen es va aparèixer el pastor de la llegenda, o la cova de la Mare de Déu on diuen que ella va esculpir la seva imatge. Una altra llegenda explica com el bandoler dit el Panna usava la Fou com a amagatall.

Principals rutes i punts d'observació i gaudi del paisatge

El paisatge més observat és el que es veu des de l'autovia A-2, o carretera N-II (veure mapa 7.2), per la seva elevada intensitat viària. Aquesta autovia creua la unitat d'est a oest, de Castellolí a Jorba, passant entre Òdena i Igualada a la que envolta pel nord. Des dels trams amb més pendent, Castellolí i Jorba, es percep el paisatge més representatiu de la unitat: un mosaic agrari de secà que abraça les zones urbanitzades.

Una carretera que travessa la unitat de nord-est a oest i permet observar la contornada, és la C-37 de Valls a Manresa. Tant el tram prop de Santa Margarida de Montbui, com el que s'allunya d'Òdena pel Bosc Gran permeten gaudir d'una vista més propera dels camps de cereals amb franges de bosc alineades amb les rieres i les zones de *badlands*. També creua la zona d'aglomeració urbana i industrial de Sant Maure, Igualada i Òdena i l'eix viari de la N-II. Altres bons itineraris motoritzats són la carretera C-241, que discorre emmarcada per alineacions d'arbres prop de Sant Martí de Tous, i la BV-1031, que permet una visió de la unitat de nord a sud.

El sender més interessant per observar la unitat és el PR-C 119, un recorregut de 68 quilòmetres de longitud que la encercla. Les etapes d'aquest sender passen en un primer tram pel castell de Claramunt, el santuari de Collbàs i la Tossa de Montbui, que discorre per les carenes poblades de boscos de pins i alzines. La unitat, que ocupa una depressió, es pot contemplar perfectament des d'aquest tram, ja que passa per serres i elevacions que esdevenen excel·lents miradors. El recorregut continua cap a Jorba, les Maioles i el Bosc Gran, travessant camps de blat, zones boscoses i rieres amb talussos de margues grisenques. En aquest tram, la ruta s'enlaira per zones que es van cremar en l'incendi del 1986. El circuit es tanca per la riera de Castellolí i pels Mollons, al peu de la serra de Miramar, fins a la Pobla de Claramunt. En aquest tram es pot observar, a més de la zona boscosa, els polígons industrials i indústries papereres que ocupen els afores de Vilanova del Camí i la Pobla de Claramunt.

El GR-172, de Bellprat al refugi de la Mussara, discorre per la unitat en una part de l'etapa de Montserrat a Bellprat. Concretament, passa per la Pobla de Claramunt, la Serra de Collbàs i Santa Margarida de Montbui i permet observar l'alineació paral·lela de les serres de Miralles i de Collbàs, i circular pels seus boscos i per la vall agrícola entre ambdues serres. Així mateix, el GR-7 creua la unitat pel sector nord, entrant a la Conca d'Òdena pel mirador de la Còpia de Palomes i passant pel nucli de Rubió.

El principal mirador dins l'àmbit de la Conca, és el Puig d'Aguilera (626 m) (mirador 77, veure mapa 7.2), situat al sector centre-nord, per sobre d'Igualada i d'Òdena. Té vistes sobre aquestes poblacions, les comunicacions i els camps de secà; mentre que vers el sud i sobre

Figura 7.25 Vista des del mirador de Santa Margarida de Montbui.

Castellolí, es pot observar la serra de Miramar i el congost que forma l'Anoia al pas per Capellades.

Altres dels miradors principals més reconeguts i freqüentats se situen a les unitats veïnes que limiten amb la Conca pel sud, molt a prop de la frontera. La Tossa de Montbui (620 m) (76), que és un dels miradors destacats d'aquest catàleg i que pertany a la unitat de les Serres d'Ancosa, és el mirador de referència de la zona urbana d'Igualada i la seva rodalia. En primer terme destaquen els xaragalls formats pels torrents que mostren els *badlands* de margues grises i els camps de secà. Així mateix, des d'aquest punt es domina tota la Conca, tancada a l'est per les serralades de Collbàs i de Miramar, darrera les quals sobresurt el massís de Montserrat; i al nord per la serra de Rubió.

El Castell de Claramunt (452 m) (78), dins les Valls de l'Anoia, ofereix excel·lents vistes de l'estret de Capellades i la zona de les rieres de Carme i d'Agost al sud, de la serra de Miramar i Montserrat a l'est, del sector oriental de la Conca amb les poblacions i els polígons industrials de Claramunt i Vilanova del Camí i Igualada al nord i, tancant la depressió, del Puig d'Aguilera i la serra de Rubió al nord-oest.

Al límit septentrional de la unitat amb la de Rubió-Castellat-Pinós, la pista que circula pels molins de vent de la Serra de Rubió i el mirador de la Còpia de Palomes (835 m) (64) ofereix panoràmiques cap al sud del Bosc Gran i de tota la Conca d'Òdena i les serres que l'envolten.

Al límit nord-est, l'ermita de Sant Pere de Castellfollit del Boix (675 m) ofereix vistes sobre aquesta població i l'altiplà boscos, just per sota de la serra de Rubió. Cap a l'est s'albira el Pla de Bages, amb la vall i les serres properes a Sant Salvador de Guardiola en primer terme.

Figura 7.26 La A-2 pot considerar-se l'espina dorsal de la unitat. Nus circulatori a les proximitats d'Igualada.

Figura 7.27 Es preveu una minva superficial en les activitats agropecuàries. Barraca de pedra seca a Òdena.

Avaluació del paisatge

- Debilitats:

- En l'actualitat la fesomia de la Conca d'Òdena presenta un doble vessant força acusat, que contraposa les activitats rurals tradicionals i les superfícies urbanes i industrials. Les fluctuacions del mercat de l'habitatge i dels mercats agrícoles, cada vegada més globalitzats, influeixen sobre els usos del sòl i, en conseqüència, en la transformació del paisatge.

- El context actual, que es caracteritza per unes explotacions agràries poc competitives, per la falta de serveis de transformació i de promoció de la producció i per no mancomunar esforços, afavoreix la progressiva transformació del mosaic agroforestal de secà.

- L'escassa connectivitat entre espais naturals protegits i, fins i tot, entre espais oberts.

- Les construccions aïllades en sòl no urbanitzable, vinculades a l'activitat agrària o als serveis, com ara moderns coberts de maquinària, granges, naus, fàbriques, etc. desvinculades de les característiques de l'entorn que les acull i que pertorben l'harmonia visual del paisatge. Tot i que aquestes construccions ajuden a mantenir l'activitat agrícola, la falta de criteris de localització, ordenació i integració paisatgística en la seva implantació provoca un impacte visual que es fa més pales als entorns d'alt valor paisatgístic.

-Un creixement del teixit suburbà que ha acabat afectant la morfologia original d'Igualada, al no respectar les geometries, els volums i els estils arquitectònics tradicionals, tot afavorint l'existència de paisatges banals de poca coherència estètica.

- El paisatge periurbà està mancat de criteris d'ordenació i d'integració paisatgística on coexisteixen usos industrials, logístics i residencials, amb un veïnatge disharmònic amb usos agraris i ocupacions forestals.

- Amenaces:

- La dinàmica econòmica de la unitat pot comportar nombrosos problemes de caire territorial. Un bon exemple seria un creixement urbanístic excessiu, un augment de les superfícies industrials i logístiques desmesurat o una pèrdua d'identitat de la rodalia d'Igualada per part de la capital comarcal.

- Les pèrdues de sòl fèrtil són una amenaça força important en els camps de conreu d'arreu de Catalunya. La Conca d'Òdena no és una excepció; de fet, la mateixa configuració de la Conca i la dinàmica erosiva del riu Anoia faciliten una pèrdua de sòl que cal tenir molt present a l'hora de realitzar pràctiques agrícoles.

- L'elevat risc d'incendi, agreujat pel tipus de la coberta forestal i per l'abandonament de les feines del camp.

- La importància dels processos erosius en aquesta unitat.

Figura 7.28 La dinàmica forestal continuarà evolucionant. Límits de bosc de pi en fase de maduració. Òdena.

- La progressiva instal·lació d'activitats econòmiques i equipaments al llarg dels principals eixos viaris contribueix a incrementar l'aparició de paisatges periurbans banals, del tipus carretera-aparador, sobretot a l'entorn d'Igualada. En el mateix sentit, les entrades i sortides als nuclis de població són particularment fràgils.

- Una gran concentració d'instal·lacions d'infraestructures de telecomunicacions sense fil (ràdio, telefonia mòbil, televisió,...) així com altres elements puntuals, que conviuen amb la majoria de fons escènics emblemàtics, com és el cas de la Tossa de Montbui i la serra de Rubió.

- Fortaleses:

-El patrimoni arquitectònic de la unitat és important, especialment en el que pertoca a obra civil i industrial de final del segle XIX i inici del XX. En aquest sentit l'associació Amics del Rec d'Igualada es va constituir formalment l'octubre de 2009 per demanar la preservació dels valors del barri del Rec, a la vegada que es reconeixia que aquest espai singular és el futur de la ciutat d'Igualada.

-La disposició de la unitat en forma de conca i l'existència de petits turons testimoni, propicia la xarxa d'itineraris circulars i de miradors arreu la unitat.

- Oportunitats:

- El patrimoni artístic i arquitectònic industrial de la ciutat d'Igualada no es troba prou valorat, un clar exemple es el barri del Rec, tot i que recentment s'han endegat diverses iniciatives. Una correcta promoció i adequació d'aquests elements, seria de gran profit des del punt de vista cultural i educatiu. A banda, també podria resultar interessant des del punt de vista turístic, especialment si es considera la poca inversió i oferta turística d'aquest sector de la comarca de l'Anoia.

- La Política Agrària Comuna (PAC) pot ser entesa com un mecanisme per renovar i ajustar estructures agràries obsoletes o sobredimensionades, poc adequades al territori i les necessitats actuals.

-Les formes de relleu provocades per l'erosió hídrica són ben característiques de la Conca d'Òdena. El seu estudi i divulgació podrien resultar de gran interès pel coneixement i difusió dels valors de la unitat.

Objectius de qualitat paisatgística i proposta de mesures i accions

Els objectius de qualitat paisatgística (OQP) i la proposta de mesures (criteris) i accions que s'exposen a continuació són específics d'aquesta unitat de paisatge. Igualment, també són d'aplicació els definits per a tot l'àmbit territorial de les Comarques Centrals continguts en els capítols 11 i 12 de la present memòria (volum 1). Els poders públics i privats, així com els agents socials i la societat en general, han de vetllar pel compliment d'aquests objectius de qualitat paisatgística. El llistat de mesures (criteris) i accions són una proposta per assolir els OQP.

Objectius de qualitat paisatgística

- 7.1 Conservar el valor natural dels badlands, especialment dels vinculats als cursos d'aigua, perquè constitueixen un element que caracteritza el relleu d'aquesta conca d'erosió drenada pel riu Anoia.
- 7.2 Preservar els valors natural i estètic de les masses boscoses però, sobretot, de la vegetació de ribera del riu Anoia i de la seva xarxa de torrents i rieres per la seva funció de connectors naturals de primer nivell.
- 7.3 Promoure els valors estètic, històric, productiu i identitari dels escenaris conformats per un característic mosaic agroforestal de secà i construccions aïllades; per exemple, dels municipis de Rubió, Jorba i Copons.
- 7.4 Garantir una relació harmònica entre les diferents extensions urbanes que conformen el continu urbà entre els municipis d'Igualada, de Santa Margarida de Montbuí, d'Òdena, de Vilanova del Camí i de la Pobla de Claramunt.
- 7.5 Potenciar el valor productiu de les àrees d'activitat econòmica millorant la integració en el lloc; especialment, adequant els corresponents límits dels sectors.
- 7.6 Garantir els valors històrics dels elements del patrimoni cultural en general però, molt especialment, del patrimoni industrial perquè són el testimoni del procés d'industrialització de la Conca d'Òdena. En aquest cas concret destaquen els elements i els escenaris relacionats amb el barri industrial del Rec d'Igualada (canal d'aigua, adoberies, carrerons, passatges, patis, horts, espai de recol·lecció).
- 7.7 Facilitar l'exercici de la contemplació de les vistes panoràmiques des dels miradors i potenciar les seqüències visuals des de les carreteres, especialment, des de l'autovia A-2.

CRITERIS I ACCIONS

Propostes de criteris i accions dirigits prioritàriament a la protecció

- 7.1 Preservar les grans zones de terrers o badlands de margues grises vinculades als cursos continus d'aigua.
- 7.2 Preservar de manera íntegra els elements del patrimoni industrial amb valor històric però, també, els entorns o escenaris dins dels quals aquests elements esdevenen comprensibles. Entre aquests elements a protegir destaca, per la seva projecció més enllà de l'àmbit local, el barri industrial del Rec d'Igualada; per aquest cas concret es proposen les accions següents:
- Declarar aquest sector de la ciutat i els espais vinculats com a conjunt històric.
 - Promoure projectes de valorització per a desenvolupar actuacions de restauració, ordenació, sensibilització o comunicació.
- 7.3 Protegir i regenerar els alzinars i altres masses boscoses d'interès però, sobretot per la seva funció estructuradora i preeminent, la vegetació de ribera del riu Anoia.
- 7.4 Conservar el mosaic dels camps de secà, especialment en zones on ocupin àrees extenses i compactes, tot evitant l'eliminació de les vores i els marges vegetals així com els elements construïts propis de l'arquitectura vernacular (barraques, murs de pedra seca, pous).

Propostes de criteris i accions dirigits prioritàriament a la gestió

- 7.5 Incentivar la gestió pública o consorciada destinada a la neteja dels boscos com a mesura complementària a la política de prevenció d'incendis forestals.
- 7.6 Fomentar la producció de productes agrícoles ecològics o de productes autòctons d'alt valor afegit i convertir-los en marques pròpies per a conservar el mosaic dels camps de secà.
- 7.7 Impulsar projectes d'urbanització dels petits assentaments urbans amb la finalitat de millorar la imatge del teixit urbà, la composició i els acabats de les cobertes i les façanes.
- 7.8 Impulsar projectes d'urbanització de les futures extensions urbanes de la petita conurbació urbana d'Igualada prenent com a referència els elements estructuradors de l'espai obert i recreant una imatge de front urbà que estableixi relacions de continuïtat morfològica amb l'entorn.
- 7.9 Impulsar actuacions de rehabilitació dels elements del patrimoni històric amb l'objectiu de transformar-los en espais o equipaments per a usos, especialment, d'educació en el lleure. Entre aquests elements destaquen, per exemple, les muralles d'Igualada, el castell d'Òdena, els edificis civils modernistes així com les fàbriques i les infraestructures vinculades al procés d'industrialització (tèxtil, pell, guix).
- 7.10 Promoure fórmules associatives entre empreses i administracions per a unificar la imatge de les àrees d'activitat econòmica això és de les franges de transició, dels espais residuals, de les traces territorials i dels eixos viaris però, també, del color dels volums; especialment, dels polígons d'Igualada, de Santa Margarida de Montbuí, d'Òdena, de Vilanova del Camí i de la Pobla de Claramunt.

7.11 Fomentar projectes d'integració de les carreteres i dels camins rurals en els quals s'afecti el mínim de sòl agrícola de qualitat, es millori la imatge de conjunt, s'adeqüin els processos d'urbanització lineal i es potenciï la visibilitat cap a l'exterior.

Propostes de criteris i accions dirigits prioritàriament a l'ordenació

7.12 Delimitar les àrees de badlands amb la finalitat de potenciar la imatge de conjunt d'aquests espais.

7.13 Inventariar els elements patrimonials rurals més destacats, especialment els lligats al cultiu de la vinya com, per exemple, els murs de pedra seca, les barraques, els safareigs o els pous.

7.14 Establir la regulació, els paràmetres i les condicions sobre els elements de l'espai obert (topografia, espais naturals circumdants, traces agrícoles, fragments de vegetació natural, mosaics agroforestals significatius, xarxes de camins, elements patrimonials) per a facilitar la integració de les noves extensions urbanes i de les infraestructures lineals a l'entorn de la petita conurbació urbana d'Igualada.

7.15 Fixar una carta de colors i uns paràmetres d'edificació, tant per a les tipologies edificatòries preexistents com per a les noves, amb la finalitat de regular el teixit urbà, la composició i els acabats dels petits assentaments urbans.

7.16 Elaborar catàlegs de masies, cases rurals i béns patrimonials amb valor arquitectònic i històric i delimitar els entorns o escenaris dins dels quals aquests elements esdevenen comprensibles.

7.17 Regular amb paràmetres la implantació de noves construccions aïllades, i també en la reconstrucció i rehabilitació de les preexistents amb valor o en desús, amb la finalitat d'assegurar un nivell de coherència adequat amb els elements estructuradors del lloc.

7.18 Inventariar les seqüències visuals des de les carreteres que millor reflecteixen els escenaris de la unitat i regular la integració de les construccions, instal·lacions i serveis tècnics que s'implantin dins les àrees de les conques visuals; especialment, de les carreteres A-2, C-37, C-241 i BV-1031.

7.19 Promoure una xarxa d'itineraris d'interès paisatgístics accessibles a peu o en vehicle, on la percepció i la interacció amb els elements de la unitat sigui la més àmplia i suggeridora. Aquesta xarxa, que comprèn miradors i camins existents i d'altres a consolidar, hauria de rebre, allà on correspongui, les actuacions necessàries de condicionament, senyalització, manteniment i difusió per tal de potenciar la funció de facilitar la percepció dels valors del paisatge i el coneixement del territori. Es tracta dels miradors de la Tossa de Montbui, la Pobla de Claramunt i el Puig d'Aguilera; dels itineraris motoritzats A-2, C-37, BV-1031, C-241 i C-1412a i dels itineraris no motoritzats GR-7, GR-172, PR-C-119 i PR-C-78. Caldria tenir en compte la incorporació del conjunt d'itineraris al Pla territorial parcial de les Comarques Centrals, en futures revisions.

Mapa

Mapa

